

Projev na lánském hřbitově

Ladislav Hejdánek

This is an intermediate variant of the document:

[Projev na lánském hřbitově](#)

jedná se o průběžnou variantu tohoto dokumentu:

[Projev na lánském hřbitově](#)

◆ projev, česky, vznik: nedatováno, asi září 1987 ◆ poznámka: zřejmě původní verze projevu

◆ speech, Czech, origin: nedatováno, asi září 1987

Projev na lánském hřbitově [asi první verze] [1987]

Přátelé,

sešli jsme se dnes na tomto místě, abychom vzdali poctu jednomu z velikánů našich, tj. českých i slovenských dějin. Důvody a motivy, proč jsme sem přišli, se asi dost od sebe liší, protože se lišíme nejen ve svých životních osudech, ale také ve svých východiscích a ve své orientaci. Přesto je nám něco společné: je to neotřesitelné přesvědčení, že je třeba v naší zemi obnovit a posílit lidská a občanská práva. V Masarykovi vidíme muže, který k prosazení a obraně celé řady lidských a občanských práv přispěl v rozsahu, v němž se s ním těžko může měřit někdo druhý z našich lidí v posledních sto letech. V takovém hodnocení už zase mezi námi asi budou rozdíly, ale ještě v jiné věci se shodneme takřka jednomyslně, totiž že je stále nesmytá národní hanbou, jestliže zakladatel našeho státu a jeho první prezident byl vykázán na periferii všeobecného zájmu a takřka vytěsněn z národního povědomí. Přišli jsme sem také proto, abychom to pojmenovali a abychom proti tomu protestovali.

Možná však, že cítíte spolu se mnou, jak se do našeho vysokého oceňování osobnosti a díla T. G. Masaryka vkrádá jakási disonance a s ní spojená nepřesvědčivost a snad dokonce nepravdivost. Kam jsme to přišli protestovat? Komu jsme si to přišli stěžovat? A na koho si tu chceme stěžovat? Zajisté lze právem kritizovat oficiální kulturní či spíše nekulturní politiku, která způsobila nejen odstraňování soch a jiných památek na Masaryka, nejen likvidaci jeho knihovny a ústavu, který měl pečovat o archivní materiály a o vydávání Masarykova díla, aby bylo k dispozici příštím generacím, ale i k vyřazování a ničení Masarykových knih z veřejných knihoven a z prodeje dokonce v antikvariátech, atd. atd. Ale lze se právem tázat: jak je možné, že si to národ, lidé, občané nechali líbit? Není to vlastně dokladem toho, že národ Masaryka nikdy nepřijal, že jej nevstřebal a že se s ním nesžil natolik, aby útok natolik, aby útok na jeho památku a zejména na jeho dílo bral jako útok na sebe, na svou nehlubší životní orientaci? A tady musíme dodat, že tu nejde jen o myšlenkové dílo T. G. Masaryka, na které nepochybně mohou být různé názory. Jde totiž také o jeho dílo politické, zvláště pak o světově jedinečné založení a budování samostatného Československa, vydobytí státní samostatnosti pro národy po staletí ovládané cizí politikou a cizími vládci.

Když psal Masaryk Českou otázku, odvážil se dovést svou zásadu kritického a realistického přístupu k historii a ke skutečnosti vůbec a také svůj důraz na nutnost národního sebepoznání tak daleko, že prohlásil: „Měli jsme v minulosti vývoj docela zvláštní, a to ten, že se národ ve své ohromné většině zřekl svého hlavního díla, reformace, a že proto náš vývoj byl zadržen a zvrácen.“ Dnes už vidíme, že ten „docela zvláštní“ národní život od té doby neméně „zvláštně“ pokračuje. Po necelých dvaceti letech trvání relativně nejdemokratičtějšího státu ve střední a východní Evropě a jednoho z nejdemokratičtějších států v Evropě jsme se jako národ nepostavili ani za toto politické dílo Masarykovo a jeho spolupracovníků a spolubojovníků a nechali jsme tento stát padnout, ačkoliv jiné evropské národy, a dokonce i ty, jejichž stát byl mnohem horší a méně demokratický než náš, se postavily na odpor se zbraní v ruce. A ovšem ani zde nesmíme vinu hledat jen u vůdců: jak je možné, že národ tak disciplinovaně odešel z bojiště domů a nechal za sebe bojovat jen několik skupinek ilegálních pracovníků? Stalo se to proto, že ten stát nepovažoval za svůj, nebo proto, že svoboda a samostatnost mu nestála za ty oběti? Brzo po válce, v níž byl po válce, v níž byl poražen nepřítel, který nás zbavil svobody a samostatnosti, se s jakousi setrvačností obnovilo i něco ze svobody a samostatnosti dřívější, národem však opravdově a do posledních sil nehájené. Je divu, že za těchto podmínek se proti novému ohrožení demokracie postavilo veřejně jen několik stovek studentů a že národ v dalších letech „přežil“ soudy a věznění, popravy i rehabilitace, reformní hnutí a dvacetiletou reakci na ně a že už, jak se zdá, pomalu ztrácí i své národní povědomí?

Jak se ukazuje, nejde vlastně o to, abychom si v této chvíli připomínali Masarykovu velikost a jeho zásluhy. Stojíme spíše před ním jako obvinění: dělali jsme a děláme dost, abychom se vůbec k němu směli hlásit? Máme starost o českou a slovenskou politickou a státní samostatnost a o národní svébytnost. Ale tady nám Masaryk říká, že především život státní a politický nemá pro národ té důležitosti, jaká se mu často přisuzuje. „Určitěji řečeno: politická samostatnost nás nespasí a nezachrání; byli jsme samostatní a svou samostatnost jsme ztratili.“ A pokud jde o národ a národní povědomí, ani ty nejsou pro Masaryka tím rozhodujícím a nejvyšším. „Neběží o jazyk a národnost, ale o duši. Kdo nalezne duši svou, neztratí jazyka.“ „Nevolejme ani my dnes po češství, po slovanství, po vlastenectví, ale po pravdě, a pravdě vydávejme svědectví.“ „Potřebujeme idejí, živých a velikých idejí, a nebudeme malí. Musíme mít ideje světové, ideje netolika pro sebe, ale pro všechny.“

V poslední době lze u nás tu a tam zaslechnout hlasy, že Masaryk neměl rozbíjet Rakousko. Masaryk je však rozbít nechtěl; politicky se cítil být žákem Palackého, který byl přesvědčen, že kdyby Rakouska nebylo, muselo by být vytvořeno, neboť žádný z malých národů mezi Německem a Ruskem by si nebyl jist bezpečností. Ještě počátkem září 1918 trval Masaryk na federalizaci a demokratizaci Rakouska. A když narychlo s přáteli formuloval Washingtonskou deklaraci na přímé přání prezidenta Wilsona, pamatoval na Palackého a pokoušel se prosadit nějaký typ konfederace střeoevropských, výchoevropských a dalších malých národů, ale neuspěl, protože tenkrát nikdo politicky dost zrale nedovedl myslet dopředu. Masarykova vize „nové Evropy“ však dodnes neztratila, nýbrž spíše naopak nabyla na své aktuálnosti. Masarykův politický odkaz nás nevede jen k poznání nutnosti dovést národní obrodu do všech důsledků, ale ukazuje také na nezbytnost obrodit ducha celé Evropy. Doma vidí Masaryk příčiny našeho úpadku – přeneseně chápáno – v roce 1487: u Lipan se Čech postavil proti Čechovi. „Odčinit rok 1487 – to znamená v českých zemích všem občanům dát naprostou rovnost před zákonem, to znamená úplnou svobodu svědomí...“ My si dnes uvědomujeme, že také první republika měla své „občany druhého řádu“. Tím spíše však musíme usilovat dnes o to, aby u nás už nebylo občanů druhého řádu a proti nim aby jiní občané neměli víc práv a privilegií jen proto, že byli dost povolní, aby přijali „novou víru“, které již stejně nikdo nevěří doopravdy. A to, co platí pro nás doma, platí jen s malými změnami pro celou Evropu, ano pro celý svět. A zde právě musí být naše svědomí zvlášť černé. Měli jsme po první světové válce ohromnou příležitost ukázat, jak spolu v jednom společném státě mohou žít tři i víc národností, jak spolu mohou žít katolíci i protestanti i bezvěrci, jak spolu mohou žít i různé sociální skupiny a jak lze společnost uspořádat tak, aby se v ní všichni občané mohli cítit doma. To se nám bohužel nepodařilo nikoliv proto, že by to byly bývalo nad naše síly, nýbrž protože nám vládnutí stouplo do hlavy a protože se zase jedni postavili proti druhým, takže jedni se na druhé nemohli spolehnout a ve chvíli krize a otřesu se republika rozpadla. Chceme-li být dnes něčím prospěšní v procesu evropské integrace, musíme dělat víc než jen čekat, jak to za nás vyřeší jiní nebo dokonce „sám vývoj“. I zde musíme mít „živé a velké ideje“, tentokrát evropské. Západoevropské národy už spolupracují, a my vidíme, že to jde kupředu jen značně pomalu a s obtížemi. Také u nás ve střední a východní Evropě bude překážek hodně. Tím spíš musíme začít co nejdříve a promyšleně, ne tak, že to vždycky vyhovuje jen někomu a druhému ne. Musíme mít smysl pro vzájemné porozumění a chápat potřeby i tradice těch druhých. I v tom se můžeme u Masaryka učit. A nejenom u něho.

Také Masaryk měl své vzory a své učitele, jak jsem už naznačil. Vážil si kupříkladu Havlíčka a Palackého a jiných našich buditelů. Ale zdůraznil, že „vděčnost k nim musíme projevovat ne planým braním jejich jména nadarmo, nýbrž poznáním jejich úmyslů a pokračováním na jejich dráze“. S krátkou přestávkou pokusu o reformu naše politické vedení a naše úřady brání zejména mladým lidem již téměř čtyři desetiletí – a v posledních dvaceti letech s důsledností hodnou lepších věcí aby poznávali skutečné úmysly Masarykovy přímou četbou jeho spisů, zřejmě proto, aby se nenašel nikdo, kdo by chtěl a mohl „pokračovat na jeho dráze“. S touto skutečností je třeba skoncovat, a to

tím spíš, že se netýká jen osoby a díla T. G. Masaryka, ale rozsáhlých oblastí naší historie, našeho myšlenkového, mravního, duchovního a kulturního národního života v minulosti dávné i nedávné. Proto přicházím(e) s jedním konkrétním návrhem, jehož realizaci by mohla znamenat první krok k novému období, na něž všichni čekáme a v němž takových kroků bude zapotřebí celá dlouhá řada.

Máme za to, že je v rozporu s naší ústavou, která zaručuje rovnost všem občanům, a v rozporu s mnoha body obou mezinárodních paktů o lidských a občanských právech – oba pakty jsou už víc než 11 let součástí našeho právního řádu – zejména s nezadatelnými právy kulturními, jež se zavázal náš stát respektovat, jestliže je Masarykův význam v naší národní historii umenšován a zkracován nebo dokonce všemožně zastírán, jestliže jeho dílo nejenže není věnována náležitá pozornost, ale že je všemožně bráněno tomu, aby bylo uváděno v širší známost, jestliže platí za podezřelého každý, kdo se Masarykem zabývá odborně nebo dokonce se k jeho odkazu v tom či onom směru hlásí. A protože si zvláště dnes, padesát let po jeho smrti, uvědomujeme naprosto nenormální povahu této situace, považujeme za nezbytné ustavit nezávislou Společnost Tomáše Garrigue Masaryka a dosáhnout povolení její veřejné odborné i popularizující činnosti, která by zahrnovala pořádání přednášek a konferencí, která by shromažďovala a půjčovala knihy a časopisy s Masarykem souvisící (a pokud to ještě je možné, obnovila knihovna bývalého Ústavu TGM, která byla zrušena), měla vydavatelské právo a vydávala nejen vnitřní publikace, ale i knihy a časopis, a která by veškerou svou činností přispívala k obnovení povědomí o osobnosti i díle T. G. Masaryka v nejširší veřejnosti, zejména však k pokračování ve vědecké práci historiků, filosofů, politologů a dalších specialistů, týkající se Masaryka a doby, v níž žil a pracoval, jakož i toho, kdo a jak se Masarykem zabýval a kdo jím byl ovlivněn, kdo a jak na jeho dílo v tom či onom směru navazoval a navazuje, a jež by také poskytovala pomoc i potřebnou platformu pro odborné diskuse na Masarykova a masarykovská témata nejen jako na něco, co náleží minulosti, nýbrž i v jejich významu zásadním a aktuálním.

Masaryk vytýkal v devadesátých letech tehdejší liberálům úzký, abstraktní nacionalismus, z něhož pak vyplývalo „ono úzkoprsé, nepěkné a skutečně nečeské pojmání otázky sociální. Proti nim zdůrazňoval, že „proces obrodni na našem národním základě humanitním znamená mravní, kulturní a politické obrození, osvobození té části národa, která posud od národní a kulturní práce duchovní byla vyloučena.“ Vytýká liberálům, že „národ“ je pro ně „privilegovaná třída buržoazní“. Dnes se v té věci už leccos změnilo. Ale prakticky brzy po válce vidíme, jak se u nás prosazuje politika, která vylučuje „od národní a kulturní práce duchovní“ zase podle jiných hledisek, a navíc hledisek, která jsou jinak proklamována a jinak uplatňována. Proto i zde můžeme Masarykův požadavek chápat aktuálně. Žádná vláda, žádná strana a už vůbec ne nějakí úředníci nesmějí nadále vylučovat z kulturního a duchovního života nikoho, kdo se ho chce účastnit a kdo si pro to chce vytvořit předpoklady.

Vzpomínáme-li tedy dnes Masaryka, není to a nesmí to být jen proto, abychom se obraceli do minulosti. Tady totiž nejde na prvním místě o Masaryka, ale o nás a o naše děti a vnuky. Také dnes bychom mohli a měli psát o „naší nynější krizi“, také dnes bychom mohli a měli psát o „české otázce“. Každý, kdo se do takové práce pustí, by si však měl do všech důsledků uvědomit, že obě tato témata jsou už jednou pevně spjata s osobou a dílem Tomáše G. Masaryka. Bez navázání na něho není pro nás možné ani o těch otázkách psát, ani je řešit. A proto můžeme vyslovit své přesvědčení, že Masaryk je pro nás, pro naše národy, spíše otázkou budoucnosti než minulosti.